

המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי בבאר-שבע בע"מ (חל"צ)
רחוב עזריאל ניצני 6, ת.ד. 4301 מיקוד 84536, טל: 08-6402777, פקס: 08-6413020

צדק ומנהיגות חברתית: המקרה של נוער בסיכון

מוגש על ידי: וופא אלנבארי

מוגש ל:

תאריך הגשה:

נושא העבודה:

מבוא

נשירה סמויה היא אחת התופעות המאתגרות ביותר במערכת החינוך, שכן היא מתרחשת מתחת לפני השטח ואינה כמו נשירה גלויה. על פי משרד החינוך מוגדרת נשירה סמויה כמצב שבו התלמיד רשום במוסד החינוך אבל הוא מתאפיין בהיעדרויות מרובות, בשוטטות בשטח בית הספר ומחוצה לו בשעות הלימודים, בנוכחות פיזית בכיתה הלימוד אך ללא תפקוד לימודי, בקושי למלא אחר חוקי המוסד, בקשיי הסתגלות ובקשיים התנהגותיים ובמעורבות נמוכה בלימודים ובפעילויות אחרות בבית הספר (משרד החינוך, חוזר מנכ"ל 2017). תופעה זו עשויה להוביל להשלכות שליליות משמעותיות, הן על התלמידים עצמם, כגון דימוי עצמי נמוך והיעדר עתיד מקצועי, והן על החברה, דרך פגיעה בכוח העבודה והעמקת הפערים החברתיים.

על פי להב (2002), נשירה סמויה נובעת ממכלול של גורמים חברתיים, תרבותיים וכלכליים, שמקשים על התלמידים להשתלב במערכת החינוכית. אבו עגאג (2016) מדגיש כי תחושת ניתוק ובידוד, לצד חוויות של כישלון ותסכול, מובילות לעיתים קרובות להתנתקות הדרגתית של תלמידים מהמוסד החינוכי. זיהוי מוקדם של התופעה, לצד תכנון והתאמת מענים הולמים, חיוניים למניעת הידרדרות נוספת. ולהב (2002) גם תומך בזה הוא אומר שמצב של ניתוק הינו דינמי ומתפתח וניתן לזהותו בשלבים מוקדמים יותר.

תופעת הנשירה הסמויה מתאפיינת בהופעתם של סימנים מגוונים : ירידה בתפקוד הלימודי, חיסורים תכופים, התנתקות מחברת התלמידים ולעיתים אף התבטאויות רגשיות כמו אדישות או תסכול. הביטויים הללו משתנים בהתאם להקשר התרבותי והחברתי שבו פועל בית הספר. לדוגמה, בחברה מסורתית כמו החברה הבדואית, הנשירה הסמויה מושפעת גם מלחצים משפחתיים, תפיסות מגדריות וסוגיות כלכליות. אבו עגאג (2016) מציין כי בקרב אוכלוסיות מוחלשות יש לעיתים קושי לספק מענה מותאם אישית לתלמידים הזקוקים לכך, מה שמעצים את התופעה.

מטרת העבודה הנוכחית היא לנתח את תופעת הנשירה הסמויה באמצעות שילוב של ראיון שנערך עם יועצת מבית ספר תיכון בחברה הבדואית ודיון תאורטי המבוסס על ממצאים מחקריים. העבודה מבקשת להבין את התופעה לעומקה דרך שלושה היבטים מרכזיים : הגורמים המרכזיים שמובילים לנשירה סמויה, המאפיינים והביטויים של התופעה, ודרכי ההתמודדות שנוקטות המערכות החינוכיות.

גורמים

נשירה סמויה מתארת אוכלוסייה, שנעדרת בתכיפות ממערכת החינוך או שנוכחת בכיתה בצורה פסיבית ואינה משתתפת אקטיבית בלמידה (דוברת, 2005), נשירה סמויה היא תופעה המורכבת ממספר גורמים, אשר משפיעים על התלמיד באופן רב-מערכתי ומובילים לניכור והתרחקות רגשית, חברתית ולימודית מהמערכת החינוכית.

כפי שציינה היועצת בראיון, התלמידים פעמים רבות נראים נוכחים פיזית בבית הספר, אך אינם משתתפים בפעילויות הלימודיות והחברתיות, ומפגינים ניתוק רגשי מובהק. **"הם נוכחים פיזית, אבל בראש הם כבר לא כאן"**, כפי שהיא תיארה את המצב. הצגת המצב הזה משקפת את הקשיים המתמשכים של תלמידים שמסתירים את מצבם, והם לא מתפקדים באופן נורמלי במערכת החינוכית, אך לא עוזבים באופן גלוי את בית הספר.

הספרות המקצועית מתארת ארבע קבוצות עיקריות של גורמים הקשורים לנשירה סמויה: גורמים משפחתיים וסביבתיים; גורמים תרבותיים; גורמים אישיים של בני הנוער ומאפיינים של בתי הספר.

ברוב המקרים הגורם הראשוני שמוביל לנשירה סמויה הוא הגורם האישי. תלמידים שמפגינים חוסר תחושת מסוגלות לימודית, בעקבות כישלונות חוזרים במבחנים או במטלות, מתקשים להרגיש חלק מהכיתה. דוגמתו של תלמיד שהיועצת סיפרה עליו, שסבל מכישלון חוזר במבחנים, משקפת היטב את הבעיה של תלמידים המרגישים כי לא מצליחים להתמודד עם אתגרי הלמידה. **"הוא היה בכיתה, אבל לא השתתף"**, ומדובר בתלמיד שחוזה חוסר הצלחה מתמשך שגרם לו להימנע מעשייה **אקדמית**, דבר שמוביל בהמשך לנשירה סמויה.

מחקרים רבים מצביעים על כך שכישלון מתמשך, מלווה בתחושת חוסר מסוגלות, לא רק פוגע בתפיסת התלמיד את יכולותיו, אלא גם מוביל לעיתים לניכור כלפי המערכת כולה, ולפיכך יש להימנע מלהשאיר את התלמיד במצב כזה, ללא תמיכה, (שריד, 1976) תומך בכך הוא אומר שהסתגלות התלמיד למסגרת בית הספר משפיעה על תופעת ההתמדה או הנשירה. ככל שכושר ההסתגלות של הלומד גבוה יותר כך גדלים סיכוייו להתמדה ויציבות במסגרת הבית ספרית גם טוען שככל שעולה תחושת המסוגלות העצמית של המתבגרים כך עולה רמת ההסתגלות למסגרת בית ספר, שבאה לידי ביטוי בעמדות התלמיד ובהתנהגותו. עמדות שליליות כלפי בית הספר הן בין ההיבטים המאפיינים נשירה סמויה, ממחקרים גם עולה שיש קשר בין דימוי עצמי גבוה לבין צעירים מצליחים לימודית וחברתית, בעוד שבני נוער בעלי דימוי עצמי נמוך נמצאו בסיכון לעבריינות, להתנהגות אובדנית ולנשירה מבית ספר (Meggert, 2004).

בנוגע לגורמים משפחתיים, כידוע כי בית ההורים הינו המסגרת שבה מעוצבות חוויות היסוד של הילד ובה הוא מצטייד במשאבים העיקריים המאפשרים לו להתמודד עם המסגרת החינוכית ולהפיק ממנה תועלת. גורמי סיכון שונים קשורים לקשיי המשפחה ליצור תנאים הדרושים לכך. גורמי הסיכון המשפחתיים העיקריים כוללים קשיים כלכליים או משפחתיים משפיעות על התפקוד של התלמיד. היועצת ציינה מקרה של תלמידה שנאלצה לקחת על עצמה אחריות כלכלית עקב קשיים בבית, דבר שהוביל אותה להחסיר שעות לימוד רבות ולהימנע מעיסוק בלימודים. כאשר המשפחה לא יכולה להעניק תמיכה או משאבים לעזור לילד, הוא עלול להרגיש חסר אונים ולהתנתק מהחיים בבית הספר. תופעה זו נתמכת גם במאמר של

פרנקוביץ (2001), אשר מציין כי תלמידים מרקע משפחתי קשה מרבים להרגיש ניתוק מהמערכת החינוכית, בשל העומסים הרגשיים והחברתיים שהם נושאים, גם הוא מדגיש שרבים מהילדים ובני הנוער המתקשים בלימודים והנפגעים ממערכת החינוך באים מבתים עם מעמד סוציאקונומי נמוך.

כמו כן הגורמים החברתיים ממלאים תפקיד מרכזי בנשירה סמויה. כפי שנראה בראיון עם היועצת, תלמידים שמקיימים קשרים עם חברים שמובילים להתנהגות לא נאותה יכולים להימנע מהשתתפות בשיעורים או להחסיר לעיתים קרובות, דבר שמוביל להיעלמותו החברתית מבית הספר. היועצת ציינה מקרה של תלמיד שהפך לחלק מקבוצה של תלמידים "בעייתיים", דבר שהשפיע על רצונו להמשיך ללמוד ולהיות מעורב בכיתה. מדובר בבעיה רחבה יותר שמתעוררת כאשר תלמידים מרגישים לחץ חברתי להיות חלק מקבוצות שמרוכזות סביב ערכים לא חינוכיים. מחקרו של אבו עגאג (2016) מראה כי לחצים חברתיים הם גורם משמעותי בנשירה סמויה, במיוחד כאשר התלמידים מתקשים למצוא את מקומם החברתי בבית הספר.

נוסף על כך, התלמידים שמתמודדים עם קשיים רגשיים, כמו חרדה או דיכאון, נמצאים בסיכון גבוה יותר לנשירה סמויה. תחושות של בדידות או חוסר תיאום בין תחושותיהם לבין הציפיות שמציב בית הספר, עלולות ליצור את הניתוק הרגשי. כאמור, תלמידים עם בעיות רגשיות מתקשים להישאר מעורבים או מרוכזים בלמידה, ולכן חשוב להתייחס אליהם באופן פרטני ורגיש יותר, תוך כדי תמיכה רגשית מתמשכת.

לבסוף, גם הגורמים התרבותיים, במיוחד בחברות מסוימות, יכולים להוות מקור לנשירה סמויה. אצל תלמידים מהחברה הבדואית, כפי שמתארת היועצת, קיימת תחושת ניכור של תלמידות שצפויות להשתלב במשק הבית ולקחת על עצמן תפקידים שמונעים מהם להתמקד בלימודים. "לבנות יש לעיתים ציפיות להתמקד במשק הבית, בעוד שלבנים יש לחץ לעזור בפרנסת המשפחה", ציינה היועצת. מחקרו של אבו עסבה (2013) מצביע על כך שבחברות מסוימות, המערכות החינוכיות אינן תמיד מצליחות להציע תמיכה מותאמת למאפיינים התרבותיים, מה שמוביל לנשירה סמויה אצל תלמידים שסובלים מהתנגשות בין הציפיות החברתיות לבין הדרישות האקדמיות.

בסופו של דבר, הנשירה הסמויה אינה נובעת מגורם בודד, אלא משילוב של גורמים אישיים, משפחתיים, חברתיים ותרבותיים, שכולם תורמים להתפתחות התופעה. כל אחד מהגורמים הללו עשוי להחמיר את המצב ולהביא לניתוק רגשי מהמערכת החינוכית, שמוביל בסופו של דבר לנשירה סמויה.

מאפיינים:

מאפייני הנשירה הסמויה הם תופעה נרחבת המובילה לתוצאות שליליות הן במישור הלימודי והן במישור החברתי-רגשי של התלמיד. קיימים סימנים שעשויים לסייע לזיהוייה ולאיתורה, אוכלוסייה בסיכון לנשירה סמויה מאופיינת בריבוי היעדרויות, הישגים לימודיים נמוכים, תחושת ניכור כלפי בית הספר, בעיות התנהגות ובעיות חברתיות בבית הספר (ריינפלד, 2001).

במהלך הריאיון עם היועצת, עלו מספר מאפיינים עיקריים שמסבירים את הופעתה של הנשירה הסמויה אצל תלמידים. כפי שציינה, הנשירה לא תמיד באה לידי ביטוי בהיעדרות פיזית מהשיעורים, אלא באי-מעורבות רגשית ופסיבית כלפי הלמידה. התלמידים עשויים להימצא בכיתה, אך לא לגלות כל קשר רגשי או אקדמי לחוויות הלמידה. אחת התופעות המובהקות שמציינת היועצת היא שהתלמידים יכולים להיות נוכחים פיזית בכיתה, אך לא לגלות כל מעורבות רגשית או לימודית. רבים מהם לא משתפים פעולה בשיעורים, אינם מביעים עניין בחומר הנלמד ולא מתקשרים עם המורים או עם חבריהם לכיתה. במקרים כאלה, התלמידים נמצאים בכיתה, אך לא משקיעים בלמידה או בקשרים החברתיים. כל זאת מוביל, פעמים רבות, לתחושות של ניכור כלפי בית הספר.

על פי מאמרה של פלקו (2017), אחד הסימנים המובהקים לנשירה סמויה הוא חוסר עניין כלפי הלמידה, המתבטא בתלמידים שאינם משתפים פעולה, לא מקשיבים במהלך השיעורים, ולא משתתפים בדיונים. התלמידים שמבצעים את ההתנהגויות הללו, לפעמים גם לא מביעים כל צורך בשיפור או בשינוי. המאפיין הזה מתיישב היטב עם דברי היועצת בראיון, ששמה דגש על נתק רגשי בין התלמידים לבין בית הספר. התלמידים, אם כן, עשויים להיות "נוכחים פיזית", אך לא נוכחים רגשית או אקדמית, דבר שמוביל אותם להרגיש מנותקים ומנוכרים מהסביבה הלימודית.

מאפיין נוסף שמדובר בו רבות בהקשר של נשירה סמויה הוא הקשיים החברתיים והתלמידים החווים בידוד חברתי. היועצת ציינה במפורש כי תלמידים רבים שמאובחנים כנשירה סמויה מתחילים להימנע מפעילויות חברתיות, ומחסירים זמן מחוץ לשעות הלימודים עם חבריהם. זו תופעה שכיחה, שכן תלמידים שמרגישים מנותקים או מבודדים בכיתה, מעדיפים להימנע מהקשרים החברתיים הקיימים ולהימנע מהפגנות של אינטראקציה עם חבריהם לכיתה. התלמידים הללו מתחילים להימנע מהשתתפות בפעילויות חברתיות, מתבודדים ובסופו של דבר גם נמנעים מלהגיע לבית הספר.

בהתאם לכך, שושן (1998) מציין במאמרו כי כישלון חברתי יכול להוביל לתחושת ניכור, מה שמגביר את הסיכון לנשירה סמויה. התלמידים שמרגישים ניכור כלפי הכיתה והחברים מוצאים את עצמם לעיתים קרובות מבודדים, תחושה שמובילה להתנתקות רגשית מהכיתה וממערכת הלימודים באופן כללי. והוא מציין כי התלמידים החשים ניכור כלפי בית הספר, הרואים בבית ספר באור שלילי, שאינם אוהבים אותו, המעריכים באופן שליל את יחסי המורים עשויים לבטא בהתנהגות ועמדות אלה נשירה הסמויה, דברי היועצת בראיון תומכים במסקנות של שושן שמדבר על תחושת ניכור חברתית כתופעה מקדימה לנשירה סמויה.

בין מאפייני הנשירה הסמויה נמצא גם קשיים לימודיים ברמות שונות. כפי שצינה היועצת, תלמידים שהתמודדו עם כישלונות בלימודים החלו להימנע מביצוע משימות אקדמיות, לא הציגו מוטיבציה להשתתף בשיעורים, ולא הצביעו על רצון לשיפור. ייתכן כי תסמין זה נובע מכישלונות חוזרים במשימות וממבחנים, מה שגורם לתלמיד להרגיש כישלון וחוסר ערך. התלמידים הללו מתחילים להימנע משיעורים או משימות לימודיות, ולעיתים קרובות יבחרו לעסוק בפעילויות אחרות המפחיתות את תחושת הכישלון שלהם. זהו מאפיין נוסף שהיועצת ציינה כחשוב בהבנת הנשירה הסמויה.

מחקרה של שרלין (1986) מצביע על כך שכאשר תלמידים חווים כישלונות מתמשכים, הם מתחילים להרגיש ניכור כלפי בית הספר ותחושת זרות כלפי המשימות והדרישות הלימודיות. כאשר תחושות כישלון לא מטופלות, הן עלולות להוביל להתרחקות מהמערכת הלימודית ולהימנע מהשתתפות פעילה בשיעורים ובפעילויות בית הספר, גם הוא מבהיר שהתלמידים הנושרים מאופיינים ברמה נמוכה של הישגים אקדמיים ובכישלונות אקדמיים חוזרים ונשנים, דברי היועצת בראיון תומכים בממצאים אלו, שכן היא מתארת תלמידים שהחלו להימנע מהשיעורים לאחר שהרגישו כישלון במבחנים.

לבסוף, מאפיין נוסף של הנשירה הסמויה הוא קושי רגשי, תחושת בדידות ותחושת ניכור כלפי המורים והכיתה. במהלך הריאיון, היועצת ציינה כי תלמידים שלא השתלבו חברתית או אקדמית בכיתה, החלו להרגיש תחושת פחד מהמורים או תחושת ניכור כלפי חבריהם לכיתה. תחושות אלה בדרך כלל מלוות בעצבנות, חוסר ביטחון ולפעמים גם חרדה. תחושות אלו נפוצות מאוד בקרב תלמידים שעברו חוויות רגשיות לא פשוטות בביתם או בסביבה החברתית. הם מתחילים להימנע מלבקש עזרה מהמורים או מהחברים, ונכנסים למצב של חוסר אונים והתבודדות רגשית.

במחקרו של אבו עגאג (2016) נמצא כי תחושת פחד או חרדה כלפי המורים, כמו גם התחושה של אי שייכות לכיתה, עלולות להחמיר את תהליך ההתנתקות של התלמיד מהסביבה הלימודית. תלמידים חשים כי אינם מצליחים לעמוד בציפיות הסביבה, דבר שמוביל את תחושת הדיכאון והכישלון. דברי היועצת בראיון מעידים על היבט זה, שכן היא סיפרה על תלמידים שמפתחים פחד מלהתנסות במשימות לימודיות ונתקלים בקשיים רגשיים משמעותיים.

בסיכום, ניתן לראות כי מאפייני הנשירה הסמויה קשורים להתנהגויות של ניתוק רגשי מהלמידה, בידוד חברתי, קשיים בלימודים ותחושות רגשיות קשות. התופעה היא מערכתית ומורכבת, ויש צורך לזהות אותה בשלב מוקדם, על מנת למנוע הידרדרות במצבם של התלמידים.

דרכי התמודדות:

במהלך הריאיון עם היועצת, היא ציינה כי אחד האתגרים המרכזיים בהוראת תלמידים שעשויים להיות בעלי נשירה סמויה הוא מציאת דרכים להתמודדות עם תחושות הניכור והבדידות של התלמידים. היא ציינה שלעיתים קרובות, לא מדובר רק בהיעדרות פיזית מהכיתה, אלא בתלמידים שמרגישים מנותקים רגשית מהלימודים וממערכת החינוך כולה. היועצת הדגישה שהגישה המרכזית שלה ושל הצוות החינוכי בבית הספר כוללת גישה אישית ופרטנית, שמתמקדת בהבנת הצרכים האישיים של כל תלמיד והתאמתם עם המשאבים הקיימים בבית הספר. במסגרת זו, כל תלמיד מקבל ליווי פרטני שכולל תמיכה רגשית ולימודית. התמיכה הזו, שהיועצת מדברת עליה, כוללת גם פעילויות שמיועדות לשפר את תחושת השייכות של התלמידים לבית הספר ולסביבה הלימודית.

אחת הדרכים החשובות שבהן מתמודדים עם התופעה של הנשירה הסמויה היא התמקדות בבניית קשר אישי עם התלמידים. כפי שציינה היועצת, יש להקשיב לתלמידים, להבין את הצרכים האישיים שלהם ולסייע להם להתמודד עם אתגרים לימודיים ורגשיים. היא הסבירה כי בעבודה עם תלמידים שמראים סימנים של נשירה סמויה, כל מקרה מצריך גישה מותאמת אישית. עבור תלמידים שמפגינים קשיים חברתיים, לדוגמה, חשוב לפתח תכניות שמקדמות אינטראקציות חברתיות וכוללות פעילויות קבוצתיות שתומכות בהגברת תחושת השייכות. מהריאיון עולה גם כי הצוות החינוכי לא מתמודד עם הנשירה הסמויה רק באמצעות תמיכה לימודית, אלא תוך שמירה על קשר אישי ומעקב מתמיד אחרי ההתפתחות הרגשית והחברתית של התלמידים.

מחקרו של ישראל (2005) מתאר את הצורך ביצירת קשרים אישיים עם תלמידים כדרך להתמודד עם תופעת הנשירה הסמויה. ישראל מציין כי על המורים והיועצים לפתח קשרים אכפתיים ואמפתיים עם תלמידיהם, ולהעניק להם תחושת ביטחון ותמיכה, הוא מציע תכנית שבה פועל צוות שתפקידו ליצור קשר מחויב וקבוע עם התלמידים וכך לפתוח הזדמנות גם ללמידה. דרך הקשר הלימודי עם הצוות יכול התלמיד לחוות חוויות למידה טובות וחוויות של השתייכות למסגרת. השינוי המרכזי והחדשני בתוכנית זו הוא עצם קיומו של צוות בתוך בית הספר, אשר הכשרתו המקצועית היא בעיסוק אקטיבי עם אוכלוסיות התלמידים הנושרים בפועל או באופן סמוי. זהו עיקרון שמאוד תואם את הגישה שהיועצת ציינה, של יצירת קשרים אישיים עם תלמידים, שיכולים לסייע להם להרגיש פחות מנותקים ומבודדים. מעבר לכך, ישראל טוען כי בניית קשר אישי אמיתי עם התלמידים יכולה למנוע את תחושת הניכור שמובילה לעיתים קרובות לנשירה סמויה.

בנוסף, היועצת ציינה את הצורך בשיתוף פעולה הדוק עם ההורים כדי למנוע את התופעה. היא הדגישה כי חשוב לשמור על קשר רציף עם ההורים ולבצע מעקב אחרי התקדמות התלמידים, במיוחד כאשר מדובר בתלמידים שמראים סימנים של נשירה סמויה. לדברי היועצת, ברוב המקרים, כשההורים שותפים לתהליך החינוכי ומעודדים את ילדיהם להשתתף בפעילויות בית הספר, הדבר מקטין את הסיכון לנשירה סמויה. היא ציינה כי אחת הדרכים להתמודד עם התופעה היא על ידי פיתוח תכניות שמחברות את התלמידים להורים ולקהילה, ומעודדות את המעורבות החינוכית והחברתית.

אבו עסבה (2013) מדגיש את חשיבותם של קשרים עם ההורים והקהילה בתהליך ההתמודדות עם הנשירה הסמויה. אבו עסבה טוען כי כאשר יש שיתוף פעולה בין בית הספר להורים, יש סיכוי גבוה יותר למנוע את הנשירה הסמויה. לדבר, התמיכה הרגשית והחינוכית שמספקים ההורים יכולה לסייע לתלמידים להתמודד עם אתגרים לימודיים ולהפחית את תחושת הבדידות שמובילה לנשירה סמויה, הוא מוסיף כי קיימת חשיבות רבה בשיתוף פעולה עם משפחות בתהליך הלמידה ובצורכי התמיכה האישית של התלמידים.

היועצת גם הציעה לעיתים ליצור מסגרות לימודיות מותאמות אישית שמסייעות לתלמידים להתגבר על קשיים לימודיים. לדברי היועצת, מדובר בהכוונה פרטנית ובהתאמת תכניות הלימוד כך שיתאימו ליכולות האישיות של התלמידים. במקרים שבהם תלמידים מצביעים על קשיים לימודיים, הצוות החינוכי מציע להם סיוע פרטני שכולל תמיכה לימודית. בנוסף, היא ציינה שמורים יכולים להציע לתלמידים משימות שמתאימות לרמתם וליכולותיהם, דבר שיכול להקל עליהם ולעזור להם להתמודד עם הקשיים.

בהתאם לכך, מחקרו של ריינפלד (2001) תומך במסקנה של היועצת, שכן הוא מציין כי בהנחות של תכניות לימודים מותאמות אישית, תלמידים המתקשים בלימודים יכולים למצוא דרך להתמודד עם בעיותיהם האישיות. ריינפלד טוען כי כאשר יש לעיתים קרובות ליווי אישי וקשוב של התלמידים, הדבר יכול למנוע מהם להגיע למצב של ניתוק והימנעות מלימודים, ומפחית את הסיכון לנשירה סמויה. התמקדות בהבנת הצרכים האישיים של כל תלמיד וביצירת סביבה לימודית תומכת ומכילה, היא מהותית להתמודד עם הנשירה הסמויה.

בנוסף, כפי שהזכירה היועצת, הצוות החינוכי פועל גם לשמירה על הקשר עם קצין הביקור הסדיר כאשר יש צורך בכך. בהינתן שהתלמידים מראים סימנים של נשירה סמויה, יש חשיבות רבה לכך שהתלמיד יימצא בסביבה תומכת של מבוגר אחראי נוסף, על מנת לפקח על השתלבותו החברתית והלימודית, ולוודא כי הוא מקבל את התמיכה הנדרשת. סיוע כזה יכול לכלול מעקב צמוד אחרי נוכחות התלמידים בבית הספר, לצד תמיכה נפשית ולימודית, שמסייעת להם להתמודד עם תחושות הכישלון והניכור.

על פי מחקרם של כהן (2001), שותפות עם גורמים מחוץ לבתי הספר והמעקב המתמשך של גורמים חיצוניים, כגון קצין ביקור סדיר, הוא מרכיב חיוני בהתמודדות עם הנשירה הסמויה. הוא מציין כי כאשר יש תיאום בין כל הגורמים המעורבים בתהליך הלימודי והחברתי של התלמיד, הדבר מבטיח תמיכה ממוקדת ומבוססת על הצרכים האישיים של התלמיד. יש קשר ישיר בין שיתוף הפעולה עם כל הגורמים לבין הצלחה בטיפול בנשירה סמויה ובמניעת חזרה על התופעה.

לסיכום, ההתמודדות עם תופעת הנשירה הסמויה אינה פשוטה ודורשת גישה מותאמת אישית וקשובה לכל תלמיד. בשילוב של תמיכה רגשית, חינוכית, ושיתוף פעולה עם ההורים והקהילה, ניתן לצמצם את הסיכון לתופעה.

רפלקציה לעבודה

במהלך העבודה על ניתוח תופעת הנשירה הסמויה, גיליתי הרבה על עצמי כמורה. תחילה, נחשפתי לעומק הרב שמסתתר מאחורי כל תלמיד ותלמיד, וראיתי את הצורך להתבונן לא רק בתוצאות הלימודיות אלא גם בהיבטים האישיים, החברתיים והרגשיים שמלווים את התלמידים. העבודה עם הראיונות, המאמרים והנתונים הציבה אותי במצב של חשיבה מעמיקה על הדרך בה אני רואה את תלמידיי והיחס שאני מעניקה לכל אחד מהם.

הבנתי שהנשירה הסמויה היא תופעה שמציבה אתגר לא רק מבחינת המערכת החינוכית אלא גם מבחינת כמורה. זה לא מספיק להסתמך על ההיבטים הלימודיים של כל תלמיד; אני נדרשת להקשיב, לזהות את הסימנים השונים ולהגיב באופן אישי ויעיל כדי למנוע את ההשלכות של תופעה זו.

במהלך העבודה, נדרשה ממני היכולת לשלוט במגוון כלים ושיטות כדי להבין את עומק התופעה ולספק מענה מדויק. תהליך העבודה חידד את יכולת ההתבוננות שלי בעבודתי היומיומית, כך שאוכל לזהות את הסימנים המקדימים לנשירה ולספק את התמיכה הנדרשת. בנוסף, נדרשתי לשלב בין תאוריה ופרקטיקה, ואני יכולה לראות כיצד זה משפיע על הדרך בה אני חושבת על הלמידה וההוראה.

העבודה הזו אפשרה לי להרחיב את כישוריי בתחום ההתמודדות עם תלמידים הנמצאים בסיכון ולפתח אסטרטגיות חדשות במענה למקרים של נשירה סמויה. לסיכום, העבודה הזו הייתה עבורי מסע למידה מרתק שבו חקרתי את התופעה תוך כדי חשיבה על השפעתה על התלמידים וכיצד אני יכולה לשפר את דרכי ההתמודדות שלי עם תופעה זו בתפקידי כמורה.

רפלקציה על הקורס:

הקורס הזה היה עבורי חוויה מעמיקה ששינתה את תפיסתי לגבי תפקידי כמורה וכמחנכת. אני זוכרת את תחילת הקורס, כשהרגשתי שאני מגיעה עם הרבה ידע על הנושאים השונים, אך ככל שעבר הזמן, גיליתי עד כמה כל מה שלמדתי קודם היה חלק מזערי. התובנות החדשות שלמדתי ושאלתי מהמפגשים השונים גרמו לי לחשוב לעומק על הדרך שבה אני מבינה את עצמי ואת תפקידי במערכת החינוך.

המפגש עם סיימון, שספר בו על הדרך הארוכה והמאתגרת שעבר כנוער בסיכון, היה מרגש ומעורר השראה. לשמוע ממנו על רגעי השבר שבהם כמעט נשר ממסגרת הלימודים, ועל הדרך שבה מורים ותומכים מקצועיים ראו בו יותר מ"סך הציונים" שלו – זו הייתה חוויה מעצבת עבורי. אני הבנתי, דרך סיפורו, את ההשפעה הגדולה שיכולה להיות למורה או לאדם משמעותי על חיי תלמיד. לפעמים, אנחנו לא מבינים עד כמה נוכחות אכפתית של מורה יכולה לשנות את מסלול חייו של תלמיד.

המפגש עם התלמיד של מיכל חיזק אצלי את ההבנה הזו. תלמיד שהחל להרגיש מנותק מהמערכת החינוכית, ובעצם היה בדרכו לנשור, עד שמצא את התמיכה הנכונה והמשמעותית. כששמעתי אותו מדבר על איך מיכל ראתה אותו מעבר לקשיים האקדמיים שלו, והעניקה לו את התמיכה וההבנה שהיו חסרות לו כל כך, הבנתי כמה חשוב להכיר את הרקע האישי והרגשי של כל תלמיד, ובכך להעניק לו את התמיכה המתאימה ביותר.

הסיור בבית ספר "כוכבי המדבר" ובחוות רימון היה חוויה מעשירה ומלמדת. לראות איך מסגרת חינוכית מתמודדת עם תלמידים בדרכים יצירתיות עם תמיכה רגשית לצד לימודים אינדיבידואליים עזר לי להבין איך ניתן לשלב בין טיפול רגיש וחברתי לתהליכי לימוד. זה פתח בפניי דרכי מחשבה חדשות על איך אני יכולה לגשת לתלמידים בסיכון ולהבין אותם בצורה מעמיקה יותר.

באופן כללי, הקורס הזה לא רק הרחיב לי את הידע בנושא נוער בסיכון, אלא גם שינה את הדרך שבה אני רואה את עצמי כמורה. אני מבינה עכשיו שהמורה לא רק מעביר ידע, אלא הוא גם דמות משמעותית בתהליך הרגשי של כל תלמיד. אני חייבת להיות יותר קשובה, יותר סבלנית ויותר פתוחה, לא רק ללימודים אלא גם לרגשות ולקשיים של התלמידים. הקורס הזה חידד לי את התפיסה הזו, וגרם לי לחשוב מחדש על הדרך שבה אני יכולה להיות מורה משמעותית.

ביבליוגרפיה:

אבו עגאג, א' (2016). מבט השוואתי על נשירה בקרב מתבגרים במצבי סיכון בחינוך הערבי הבדואי בנגב.

נספחים:

אני: שלום רב, במסגרת לימודי תואר שני בקורס: "מסיכון לסיכוי". המטרה שלנו בראיון זה, ללמוד על התופעה של "נשירה סמויה" מבית הספר. אנו לומדים על התופעה מנקודות ראות שונות ומוזים לך שהסכמת להקדיש לנו זמן. הראיון הוא חצי מובנה, אנחנו נשאל שאלות כלליות ותוכלי להרחיב ולספר על פי סיפור מקרה. אני מאוד מתעניינת לשמוע על התפקיד שלך כיועצת וכיצד את מתמודדת עם תופעת הנשירה הסמויה. אולי תתחילי בלספר קצת על התפקיד שלך בבית הספר?

היועצת: תודה רבה לך. אני שמחה לחלוק מהידע ומהניסיון שלי. אני יועצת בבית ספר תיכון בחברה הבדואית כבר שלוש עשרה שנים. אני עובדת בעיקר עם תלמידי חטיבה עליונה, אבל אני מעורבת גם בתהליכים חינוכיים ותמיכה רוחנית בבית הספר כולו. התפקיד שלי כולל מתן תמיכה רגשית ולימודית לתלמידים, הכוונת צוות המורים, שיתוף פעולה עם ההורים, וגם טיפול בתלמידים בסיכון לנשירה סמויה. אני רואה בזה שליחות כי הרבה פעמים מדובר בתלמידים שיש להם פוטנציאל גדול, אבל הם "נעלמים" מהמערכת בלי שנבין למה.

אני: זה באמת נשמע מאתגר. איך את מזהה תלמידים שנמצאים בסיכון לנשירה סמויה?

היועצת: זה תהליך לא פשוט. בנשירה סמויה אין סימנים ברורים כמו היעדרות מלאה, ולכן חשוב להיות קשובים. לדוגמה, תלמידה בשם עביר הגיעה באופן קבוע לבית הספר, אבל המורים דיווחו שהיא לא משתתפת בשיעורים, לא מגישה עבודות, וממעטת לדבר עם חברים. אלה היו סימנים ראשוניים.

אני: מה עשיתם במקרה הזה?

היועצת: כשזיהינו את הקשיים, דיברתי איתה בשקט ובהדרגה בניתי אמון. הבנתי שהיא חווה עומס רגשי כבד בגלל תפקידים בבית שגזלו ממנה אנרגיה וזמן. כדי לעזור לה, בנינו עבורה תכנית אישית. למשל, צמצמנו את מספר המקצועות שבהם הייתה נבחנת בתקופה מסוימת, ותמכנו בה פרטנית במקצועות שבהם התקשתה במיוחד. דאגנו שהיא תשתתף בפעילויות חברתיות מחוץ לשיעורים, כמו חוג צילום, כדי לחזק את הביטחון העצמי שלה ולעזור לה להתחבר מחדש לחברים. גם הורים שלה היו חלק מהתהליך – קיימנו מפגשים איתם והסברנו את החשיבות של איזון בין הבית ללימודים.

אני: נשמע שהעבודה עם ההורים היא מאוד חשובה. את יכולה לתת דוגמה נוספת, אולי של תלמיד שהתמודד עם אתגרים מסוג אחר?

היועצת: בהחלט. אני זוכרת תלמיד בשם סאמי, הוא היה תלמיד מצוין בתחילת דרכו, אבל עם הזמן ראינו שהוא מגיע לבית הספר מותש, חסר ריכוז, ומתקשה בלימודים. אחרי שיחה אתו, גילינו שהוא עובד כדי לעזור למשפחתו מבחינה כלכלית.

אני: ואיך התמודדתם עם זה?

היועצת: זה היה מקרה מורכב. קודם כול, יצרנו קשר עם המשפחה והסברנו כמה חשוב שהוא יסיים את הלימודים בהצלחה, ושזה ישפיע על העתיד הכלכלי שלו לטווח הארוך. במקביל, פעלנו למצוא פתרונות

דרך סיוע חיצוני כדי להקל על הנטל הכלכלי של המשפחה. עבורו אישית, בנינו תכנית למידה גמישה שאפשרה לו לעבוד, אבל גם לשמור על קשר עם הלימודים. גם ליווי אישי היה חשוב – דאגתי להיפגש איתו פעמיים בשבוע כדי לבדוק איך הוא מתקדם ולתת לו תחושה שהוא לא לבד.

אני: זה נשמע שהשילוב בין התמיכה האישית למערכתית עשה הבדל משמעותי. מה לגבי לחצים חברתיים?

היועצת: הקשיים החברתיים והלחץ היא גורם מרכזי לנשירה סמויה. הייתה לי תלמידה בשם רנא, שהתחילה להחסיר שיעורים כי חוותה לחץ חברתי מצד חברותיה. היא פחדה לדבר על זה, וניסתה "להיעלם" בכיתה.

אני: איך הצלחתם לעזור לה?

היועצת: זה דרש עבודה מאוד עדינה. קודם כול, דיברנו איתה באופן אישי, הבהרנו שאנחנו רואים אותה ושאכפת לנו. במקביל, עשינו תצפיות כדי להבין את הדינמיקה בכיתה. כשהתמונה התבהרה, קיימנו סדנאות בכיתה על נושאים כמו קבלת האחר ושיפור האקלים החברתי. בנוסף, סיפקנו לה מסגרת תמיכה רגשית פרטנית, שבה היא יכלה לעבד את התחושות שלה וללמוד איך להתמודד עם מצבים חברתיים קשים. בסופו של דבר, גם חברותיה שינו גישה, וזה עזר לה לחזור למעגל החברתי.

אני: תוכלי להסביר מה לדעתך הסיבות המרכזיות לנשירה סמויה?

היועצת: אני חושבת שיש כמה סיבות עיקריות:

1. לחץ מהמשפחה: יש תלמידים שחווים עומס רגשי כבד בגלל ציפיות גבוהות מדי.
2. קשיים כלכליים: כמו במקרה של סאמי, כשהמשפחה מתקשה כלכלית, זה עלול להשפיע על התפקוד של הילד בבית הספר.
3. לחצים חברתיים: כמו אצל רנא, בריונות או תחושת בדידות יכולים לגרום לתלמידים להתרחק.
4. תחושת חוסר משמעות: תלמידים שלא מוצאים ערך בלימודים נוטים לאבד עניין ולהתנתק רגשית.

אני: ומהם המאפיינים של נשירה סמויה שאת מזהה?

היועצת: המאפיינים כוללים: ירידה בהישגים הלימודיים, היעדר השתתפות בשיעורים, ניתוק חברתי, ואפילו היעדרויות תכופות או איחורים. לעיתים זה מתבטא גם בשינויים רגשיים – כמו כעס, חוסר סבלנות, או תחושת דיכאון.

אני: איך את והצוות מתמודדים עם התופעה?

היועצת: ההתמודדות מתחילה בזיהוי מוקדם. יש לנו מערכת ממוחשבת שעוקבת אחרי נוכחות והישגים. בנוסף, אנחנו מקיימים מפגשים שבועיים עם המחנכים כדי לדון במקרים בעייתיים. עם התלמידים עצמם,

אנחנו מתאימים תכניות אישיות שכוללות ליווי פרטני, עזרה בלימודים, ושילוב בפעילויות חברתיות. עבודה עם ההורים היא חלק בלתי נפרד מההליך. למשל, במקרים של קשיים כלכליים, אנחנו פונים לעמותות ולרשויות מקומיות כדי לספק תמיכה. גם שיתוף פעולה עם קצין ביקור סדיר חשוב כשמדובר בחיסורים רבים.

אני: תוכלי לסכם בתחושה שלך לגבי העבודה מול תופעת הנשירה הסמויה?

היועצת: אני מרגישה שזה כמו לטפל בעץ שבענפיו יש פצעים וסדקים. הטיפול דורש זמן, סבלנות ואכפתיות, אבל כשאני רואה תלמידים שנשארים ומצליחים בזכות המאמץ שלנו, זה ממלא אותי בגאווה.